

OSMANLI ARAŖTIRMALARI
IX

NeŖir Heyeti — Editorial Board
HALİL İNALCIK — NEJAT GÖYÜNÇ
HEATH W. LOWRY

THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES
IX

İstanbul - 1989

SÜDRUSSLAND UND DIE KRIM UM 1740

Hans-Jürgen KORNRUMPF

1862 veröffentlichte O. Freiherr von Schlechta-Wssehrd¹, zeitweilig erster Dolmetsch der k.u.k. Internuntiat in Konstantinopel und diplomatischer Agent in Bukarest (1825-1894), den Auszug aus einem dreibändigen Werk eines anonymen türkischen Beamten, das um 1740 verfasst worden war und sich im Besitz des osmanischen Reichsrates Subhi Bey² befunden habe. Die Abschrift war in Istanbul angefertigt und erworben worden und betraf die Beschreibung der Moldau, der Walachei und neben der Krim auch derjenigen Teile Südrusslands, die seinerzeit noch zum Osmanischen Reich bzw. zum Chanat der Krim gehört hatten. Sie wurde dann der k.k. Hofbibliothek (heute Österreichische Nationalbibliothek) in Wien übereignet und später unter H.O. 231 katalogisiert. Fr. Taeschner erwähnt sie kurz in seiner Übersicht zur osmanischen geographischen Literatur³, ohne jedoch auf die Übersetzung von Schlechta hinzuweisen. Über den Verbleib des Istanbul Originals ist mir nichts bekannt; eine Rückfrage bei meinem Kollegen K. Beydilli blieb bis jetzt ergebnislos.

Nach 1862 wurden Übersetzungen auch in andere Sprachen vorgenommen, zuletzt 1964 von M. Guboglu⁴. Dieser verweist zwar

1 Walachei, Moldau, Bessarabien, die Krim, Taman und Asow (in der Mitte des vorigen Jahrhunderts). In: Sitzungsberichte der K. Akademie der Wissenschaften, phil.-hist. Cl. 40, 4 (Wien 1862) 550-593.

2 Vielleicht der bei Mehmed Süreyyâ: Sicill-i Osmânî III, 220 f genannte Subhî Abdüllatif Paşa (1243/1827-1303/1886).

3 Die geographische Literatur der Osmanen. In: Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft 77,1. (Leipzig 1923) 31-80, hier S. 75, Anm. 1.

4 Tureckij istočnik 1740 g. o Valachii, Moldavii i Ukraine. In: Vostočnye istočniki po istorii narodov jugo-vostočnoj i central'noj Evropy (I) (Moskva 1964) 131-161.

darauf, dass die dreibändige Originalausgabe nicht zugänglich sei und die Übersetzungen oft fehlerhaft, doch war ihm und den anderen offenbar nicht klar, dass Schlechtas Auszug sich in Wien befindet. Jedenfalls übersetzt er ausschliesslich nach Schlechta bzw. den früheren Übersetzern und erwähnt die Wiener Handschrift nicht. So fehlen bei ihm z.B. auch die Teile, die Schlechta ausgelassen hat.

Es wurde deshalb für sinnvoll erachtet, noch einmal wenigstens auf den Wiener Text zurückzugreifen und die Teile, die sich vor allem auf die Gebiete ausserhalb der Moldau und der Walachei beziehen und in den genannten Übersetzungen nur zum Teil berücksichtigt wurden, in einem transkribierten Text mit bescheidenen Anmerkungen wiederzugeben⁵. Dabei konnte u.a. eine andere Wiener Handschrift, Mixt. 389, der Österreichischen Nationalbibliothek mit herangezogen werden, die wohl mit Recht als ein Autograph (Konzept) Kâtib Çelebi's gilt und aus der J. von Hammer den Teil über die europäische Türkei im seinerzeitigen Umfang übersetzt hat⁶. Sie ist darüber hinaus zu Unrecht kaum beachtet worden, enthält sie doch ausser Ungarn auch Gebiete Asiens, Afrikas, Amerikas und Westeuropas, geht also auch hier über die gedruckte Ausgabe des Cihânnümâ⁷ hinaus. Trotz des zeitlichen Abstandes von 70-80 Jahren stimmen, wie an einigen Stellen zu zeigen wird, einige Textstellen fast wörtlich mit den hier vorgelegten Auszug überein, könnten also eine gemeinsame Quelle haben.

1969 publizierte Z. Veselá-Prenosilová eine Handschrift vom Anfang des 18. Jahrhunderts, die sich in Kairo (Dâr al-Kutub, Ta'rifü Turkî S 4448) befindet⁸, aber einen völlig anderen Text

⁵ Für Hinweise danke ich Herrn Dr. Z. Abrahamowicz (Krakau) und Frau Dr. M. Eren (Istanbul), für die Genehmigung zur Veröffentlichung der Handschrift der Handschriftensammlung der Österreichischen Nationalbibliothek. - In der Transkription werden die langen Vokale, 'Ayn und Hamza bei den Wörtern arabischen und persischen Ursprungs nicht überall gekennzeichnet.

⁶ Rumeli und Bosna. Wien 1812.

⁷ Kitâb-ı Cihânnümâ. Istanbul 1145/1732. Zur Geschichte des Cihânnümâ s. vor allem «Kâtib Çelebi. Hayatı ve Eserleri Hakkında İncelemeler». Ankara 1957.

⁸ Tureckij traktat ob osmanskich ãkrepot'jach severnogo Pričernomor'ja v načale XVIII v. In : Vostočnye istočniki etc. II (Moskva 1969) 98-139 mit 2 Faks.

bietet, da es sich nur um die türkischen Festungen auf der Nordseite des Schwarzen Meeres handelt. Eine weitere Handschrift «Risâle fî ahvâl-i Kırım ve Kuban» oder «Risâle-i Kırım ve Kuban» in Istanbul (Atıfendi No. 1886) aus der Zeit kurz nach 1740 nennt M.F. Kırzioğlu⁹; sie dürfte für einen Vergleich mit unserer Handschrift sicher geeignet sein, doch hat sie mir leider nicht vorgelegen.

⁹ Osmanlılar'ın Kafkas-Elleri'ni Fethi (1451-1590). Ankara 1976. S. 80 und Anm. 219 sowie S. 402, Nr. 14.

(40r) ... Fî beyân-ı Bûcâk Tâtârı Bu vilâyet Boğdândan müfrez olub mukaddemâ bunun ismine / [Be]serâb¹ denüb hâlâ Bûcâk demekle şöhret-yâb olmuşdur ki 36 mîl tûl ve 18 / mîl şarkan Karadeniz şimalen nehr-i Tûrla (=Dnjestre) ve cenûben nehr-i Tûna ve garben Boğdân ile mahdud bir düz / sahrây-ı mahsûldârdır ki bunda mütevattın olan Tâtâr tâ'ifesi kemâl-i servet ile ganîler / ve mâldârlardır her birinin niçe bin koyun ve sığır ve çalgı dedikleri hergele ve kısarak ve iki hör/güçlü develer bîhadd ve bîkıyâs olub develerin burunlarına boyunduruk geçürüb / arabaya ve çifte koşarlar ve bu arâzide gâyetle hinta ve şa'ir ve sâ'ir çok olmağla deve arabasiyle / bu hudûdda olan Kilî ve İsmâ'il ve Akkerman[a] götürüb fûrûht ederler kezâlik koyunlarının / yapâğısı bir mertebe vefret üzere olup 1134 senesinde bu fakîr Kilîde / Tâtâr arabasından 120 vukıye yükü bir kuruşa aldımki vukıyesi birer akçeye gelürdi / lakin bu eyyâmarda Leh tarafına fûrûhte öğrendiler ikişer paraya dek verir oldılar ve hem Bükreşde /

(40v) çoka kârhânesi zuhûr edüb güzel çoka nesc ederler ve boyası mâ'fidir kırmızı / boya için Reşteviye² gönderirler beher zirâ'n otuzar paraya verirler ve Arnabûd buğdayı / gâyetle eyü ve vâfir olur süd ve yoğurd ve yağ dahi İstanbula bunlardan gelür Akkermân ve Kilî / ve İsmâ'ilden Kırıcı nâmıyla Ermeni ve müslümânlar olub seleme akçe verüb yağların alub / mezkûr kasabalara götürürler bâzergân dahi alub kuyruk yağı karışdırub destilere ve yedek / tulumlara doldurub İstanbula gönderirler ve ba'z-ı rind Tâtârlar yağların Kırıcıya vermeyüb / özümün mâyım³ vardır deyü kendüleri götürüb fûrûht ederler gâyet eyü yoğurtları kovalar ile / götürürler 10 vukıyesin bir paraya verirler Bûcâk sahrây-ı heyhâtın ibtidâsı / 20 konak yerde hatem kadar ahcâr ve parmak kadar bir eşcâr-ı nâbit değıldir sükkâmı sığır / ve koyun tezeklerin saman ile yoğurub kerpic gibi kıt'a kesüb ve kurub kışın / sopalalarında yakarlar ve bu sahrâda gadâyır (!) ve bahrat (! = bahirler, buhayrat) çok olmağla sazlık vâfir olub / sular müncemid oldukda kat' edüb araba ile götürüb satarlar soba kızdırırlar ve Tâtâr / tâ'ifesinin develerine semer olmaz zirâ iki hörgücü olur

1 In der Handschrift steht nur «serâb».

2 Wohl = Zıştovi / Svištov.

3 = yağım.

ve bu tâ'ife fi'l-asıl bu buk'ada / bu iklimi muhafaza için iskân olunmuşdur bunların Kırım Hanı tarafından üzerlerine hâkim ve zâbit-ı / mahsûs Yalı Ağası nâmıyla bir ağa ta'yîn olunub andan başka kendü cinslerinden sultân / ve mirzâları vardır kabîle-i müteferrika olub her birinin başka mirzâları vardır ki kabîlesi besler / sefere gitdikde kabîle kabîle giderler tâ'ife mirzâlarına tâbi'dirler kazan ta'bîr ederler oymak / oymak öyle giderler ve sefer mü'râd eylediklerinde at bağlarlar ya'nî bunların atları dâ'imâ sahrâda / gezerler ol-vakit tutub kırk gün kadar arpa verirler ve müşâverelerine keñes' ta'bîr edüb/meclisde ihtiyârları söyler tâzeleri söze karışmaz edeb değıldir ulemâ ve sulehâsına gâyet ta'zîm / ve iclâl ederler beher nâhiyede bir kâzî olub Han tarafından nasb olunub mâdâm-ki hilâf-ı / şer'-i şerife bir şey hükm etmiye azıl mütesaddî değıldir hakk üzere şer'an hükm eder Devlet-i Osmânîye / kâzîleri gibi resm-i 'âdî ve ihzârîye ve mahzarîye ve çokadârîye nâmıyla bir akçe almazlar yanına mahsûs / segbân ta'yîn olunmuşdur her kim olursa ihzâr eder ve ihkâk-ı hakk oldukda bin kuruşluk / mâddede beş para versin halâl eder misin su'âl eder kâzîlerin ol nâhiyede /

(41r) sâkin kabîleler besler ve bu tâ'ife on bin kadar olurdu el-veym sancakda otuz bin ve Ulu Nogayd[a] / kırk bin kadar zarb ve harbe kâdir Tâtâr vardır cenge bir alüh⁵ ademlerdir lakin gâyetle şedîd ve cengâver / olmalarıyla Moskov ve Leh ve Macâr iklimi bunlardan havf ederler Moskov diyârına ekser kış günlerinde sular / müncemid oldukda akına giderler vardıkları kasabât ve kurâ her ne ise ihrâk bi'n-nâr ederler ve ahâlîsin esîr / edüb doyumluk nâmıyla götürürler bunların Moskovlarda âdetleri Kırım Tâtârı bile ve gerek olsun / sefer şadâsı oldukda beynlerinde bir vakt-i muayene tahsîs yerlerinden hareket ederler ve her ikişer / ata kudreti olan gidüb varub yüz mîl ba'îd yerde cem' olub anda bir hoş keñes nâmıyla müşâvere ederler andan nehzat ve hareket edüb bölük bölük ve gürûh gürûh olub / giderler lakin yine nev'an birbirlerine karîbdirler ve ortada dib alay dedikleri ser'asker han / yahud sultân gider ve ağırlık nâmından herkesin me'külâtı talkan ta'bîr

4 = kengeş «Rat»; Hinweis von Z. Abrahamowicz. Vgl. a. V.V. Radlov : Opyt' slovarja tjurskich' narečij II (S.-Peterburg' 1899) Sp. 1342 «kiñäš / kâñäš».

5 So nach M. Eren.

olunur / darı unudur ve etrâfa haber için câsûslar gönderirler nehr-i Tûrla ve Aksuyı (= Bug) 'ubûr edüb / Kazâk vilâyetine varırlar bunların mahsûs kılavuzlar olur ki eben 'an ceddin irsle intikâl eder / esrârdan olmak üzere kulağına bir söz deyüb eline bir kamçı verür ki yedi iklim anın ma'lûmıdır / askerın önüne düşüb gider ve düşman diyârına vardıkda iki gün akın edüb her ne / bulurlarsa alub 'avdet ederler ekser vakitlerde kefere dahi zayyık yolları arabalarıyla sedd ederler / ve tûfengciler korlar ki Tâtâr esîr çıkarmıya Tâtâr dahi haber aldıkda eğer cengle 'ubûr mümkün olursa / ederler eğer değil ise götürdükleri üserâyı katl-ı âmm edüb tekrâr kefere diyârına akın ederler / kefere görür ki mukâvemet kâbil değil yolları tahliye ederler bu Tâtâr tâ'ifesi sefere giderken / gâyet emîn olub ordularında bir hilâl zâyi' olmaz lakin 'avdetde buldukların alub giderler / esîrleri defter ile selâmete çıkarub kânûn üzere hisse ederler bir kimesneye gadır etmezler ve enhâr-ı / kebir[ey]li mürûr ederler meselâ bir kaç tavîl kamışları sal gibi bağlayub atın kuyruğına bağlarlar / ba'dehü eline bir kamçı alub 'uryân atın üstüne süvâr olub geçerler bu tâ'ife eyyâm-ı şitâda sefer / etmeği severler zirâ buhayrat münce mid olub keferenin harekete kudreti olmaz koyun postı ve kurt / postından kürk ve şalvar giyerler ve esîr eyledikleri kız ve oğlan her kim olursa kutak / aylandırmak ta'biriyle def'-ı takâzây-ı vatar ederler beş altı yaşında sabîye a'mâlde tekâsül /

(41v) etmezler ve cümlesi hafiyü'l-mezheb olub namazların kılarılar sevâhil-i nehr-i Tûnadan bile giden müslümânlar / dahi beraber hisse verirler

Bûcâk Tâtârı civârında bulunan kılâ' ve kasabâtdan biri İsmâ'îl / [...]i Tûlça mukâbelesinde nehr-i Tûna kenârında bir kasaba-ı ma'mûre olub Rûmilinden Kırım ve Moskov / tarafına mürûr ve 'ubûr edenler Tûlçadan adaya ve andan İsmâ'îl kasabasına 'ubûr eder esvâk-ı âmiresi / ve hammâm ve cevâmi'i vardır Haremeyn tarafından mütevellîsi ve kâzîsi olub Bender ve Akkerman ve Özi / taraflarına gidenlere menzil verilüb bundan Tâtârpınarına gidülür bundan nehr-i Tûna kenârıyla / Kılı kesr-i kâf ve lâm ve sükûn-ı yâ-ı tahtânî ile 55 derece tûl ve 47 derece arzda Semendire / gibi bir kal'a-ı metîn ve handak ile musavver bir şehri ma'mûrdur iç kal'ası nehr-i Tûnaya mülâsık olmağla bir mikdâr / duvarın yık-

mışdır iç kal'asının başka handakı olub bir kapısı ve handak üzere ahşabdan köprüsi / vardır fâtihi kal'a Sultân Bâyezîd Veli bâb-ı kal'ada bir iskemleye cülûs edüb kendü[n]den-sonra/dizdârlara izin vermişdir oturur lakin fakîrden halâs oldukları dahi yokdur ve taşra / kal'asının üç kapısı olub biri Yalı Kapısı Tûna ile odun ekseri sallarıyla anda gelür / ve biri dahi Sukapısıdır ki her gün Eski Kiliden yoğurt ve süd götürüb kovalarıyla durur / beşer akçeye verirler hafta hâneye kifâyet eder meyve kısmı ekser kayıklar ile bunda gelüb sergici nâmiyle / kulübeler yapmışlar oturub satarlar andan handak üstünden köpriyle varoşa ve eski / hammâma gidilür ve biri dahi Tâtârbâzârı tarafına açılır Bâb-ı Kebîr derler bunda handak ile kal'a / divarı beyninde bir markad olub bir müşkülî olan geçerken bir para nezr edüb niyet eder elhette / oltarafdan süâlîne cevâb olmak üzere bir sadâ işidilür ve kal'ada Câmi'-i Kebîr Sultân Bâyezîd / merhûmındır ve Yalı Kapısına giderken iç kal'a handakî kenârında bir mescid dahi vardır ve iç kal'ada / dahi câmi olub kapuya karşı bir hammâm ve varoşda eski hammâm ve bir kaç mükellef cevâmî'i vardır / ve altmışdan mütecâviz ma'mûr hanı ve esvâk-ı ma'mûresi ve mükellef kahvehâneleri vardır ve gümrükhâne / kurbünde mahkemesi ve balıkhânesi ve mahsûs balık emîni olur ve mükellef işçi dükkânları ve kebabçıları / olub dükkânı mirî olmak ile kebabı akçesiz tabh ederler altına tâbe vaz' edüb kebabdan seyelân / eden yağa kanâ'at ederler her nekadar pişer dersin hatt ederler gâyet latîf ve misk gibi râyihalı / yağlar ile kâhîler pişerler buna mahsûsdur insân ile memlû ey-yâm-ı sayfda nevrûzdan kasıma varınca /

(42r) halkı izdihâm üzeredir her ne diyârın âdeminden su'âl etsen mevcûd bulunub panayır gibi bey' ve şîrâ / mevzi'i bir ma'mûr şehirdir ucuzluk her şeyi bulunur ancak yaz gününde kışı gâyet şedîd olmağla ekser / eyyâmlarında kimse taşra çıkamaz esvâkı varoşunda olub kal'adan münfasıl olmağla şîtâda çarşıya / varmakda 'usret vardır bu diyârın metâ'ı yün ve yağ ve süd yine bahğı salamuryası ve havyar / ve sağrıdır bârgîr cildi sağrını tabakhâne ya'nî debbâğhânede tathîr edüb düz yer üzerine / yayub üzerine hardal dökerler ol hâlde kurur öyle dâne dâne olur nehr-i Tûna İsmâ'ilden yukarıda münşâkk olub Tûlca önünden Sünne (= Sulina) zamm-ı sîn ve nûn-ı müşeddede ve hâ ile Karadenize / mansab

oldığı mevzi'in ismidir ve bir şıkkı İsmâ'îl önünden Kilî kal'ası önünden geçüb / beş parça olub Karadenize mansab olur ki bu şubelerin araları bağı ve bağçeli düz latîf / çiftlikler ve tarlalar olub ahâlî-i Kilînin ekser koyun ve sığır ve bergelesi bunda olub süd / ve yoğurtların kayıklar ile götürüb oğrun kapu kurbünde satarlar peynir yapmak ve yağ çıkarmak / bilmezler ancak gâyet eyü yoğurt yaparlar

Akkerman feth-i hemze ve sükûn-ı kâf ve kesr-i kâf ve sükûn-ı / râ-ı mühmele ve medd-i mîm ve sükûn-ı nûn ile 58 derece tûl ve 47 buçuk derece arzda / sâhil-i Karadenizde bir metîn ve müstahkem kal'a olub 889 senesinde Kilî ile / bunu Sultân Bâyezîd feth eylemişdir aslından bir livâ olub paşa otururdu pîş-i kal'ada / deryâ sığ olmağla sefineler üç mîl kadar ba'îd yerde yaturlar bu Akkerman kal'ası gâyetle muhkem / ve 'amîk ve 'arîz handak olub kefereden her kim düşerse helâk olub müslümâna zarar olmaz / sebebi budur ki Şeyh Sa'dî-i Şîrâzî kuddise sirrühü'l-azîz kendüleri nakl ederler Rûs / keferesine esîr olmuşdur bu handaki altmış velî-i Allahümme hafr etdirmişler itmâmında anlar dahi bu handaka / müslümân düşerse bir kılına zarar gelmiye eğer kâfir düşerse helâk ola deyü du'â etmeleriyle du'âları müstecâb / olmuşdur Şeyh Sa'dî bir bâzergân on altuna bundan satın alub kırk altun mehr ile / kızın verüb bir müddetden sonra kız Şeyhe sên ol Sa'dî değil misin ki babam seni on altuna / satın almışdır dedikde Şeyh dahi na'am on altuna Rûs keferesinden aldılar anların / yedinden halâs olmuş götürüb sana kırk altuna esîr etdiler ki bir vechile halâs kâbil değil / deyü cevâb vermişdir Bu Akkermanın etrâfı hadâyık-ı gûnâgûn ve besâtîn ile müzeyyen bir latîf /

(42v) âb [u] havâsı güzel yerdir taşra kurâları Tâtâristân Kilî gibi re'âyâsı Tâtârlıktır bu kal'anın / hîn-i fethde me'yûs rütbesine vardıkları üç kantâr yuvarlak atar bir toba âteş verildikde / keferes kal'ayı teslim etmişler sonra 'avdetde topu bir vechile hareket kudretleri olmayub kal'a kapısı / kurbünde terk etmişler el-yevm ağzında eskici oturur Kırım Hanı tarafından Bûcâk hâkimi Yalı Ağası / bunun kurbünde olur bunun ile Bender beyinde Yanık Palanka ve Tâtârpınarı nâm menzil yerleri kasaba gibidir Öziye giderken bunlara uğrar Akkermana varmak lâzım gelmez

Bender feth-i bâ-ı muvahhade / ve sükûn-ı nûn ve feth-i dâl-ı mûhmele ve sükûn-ı râ-ı mûhmele ile 55 derece tûl ve 48 / derece arzda nehr-i Tûrla üzerinde bir ma'mûr ve metîn kal'adır ki sedd-i sedîd-i islâmîyeden Moskov / keferesi mukâbelesinde serhadd-ı Âl-i Osmândır selefde bir hisâr-ı sagîri olub Kırım Hanı tarafından / bir tuğlı beğ otururdu 1122 (1710/1711) senesi hilâlinde İsvec ile Moskov keferesi/Aksu başında mukâtele edüb İsvec kralı mûnhezim olub Özî sahrâsına geçmekle Özî / vâlisi olub Benderin taşra kal'asın yapıdırmağa me'mûr olan Yûsuf Paşa merhûm Gâzî / Sultân Ahmed Han (III.) merhûm i'lâm eyledikde Bender tarafında gelüb oturub devlet-i 'alîye / tarafından kendüye ta'yînât verilmek fermân ve Mehemed Efendi nâm kimesne defterdâr ta'yîn olundukda / Moskov keferesi düşmanı olan İsvec kralı behânesiyle Âl-i Osmân memleketine sefer edüb geleceği tahakkuk / buldukda Bender kal'asına gereği gibi istihkâm verilüb hâzır bulunmağla 1123 senesi / rebîyü'l-evvelinde (Mârz/April 1711) Moskov kâfiri var kuvveti bâzûya getirüb cümle Rûmilini zabt eylediğinden sonra İstanbul / dahi alurum za'miyle Bender ile Hotîn mabeyninde Sorîka⁶ kal'ası kurbünde nehr-i Tûrla çifte cısır kurub / nehr-i Bîrûd / (Prut) kenârıyla seyl-vârî yürüdükde Bender askeriyle İsvec kralı ve Kırım Hanı Devlet Giray/Han ve Baltacı Mehemed Paşa vezir-i a'zam sancağ-ı şerîf ile Çuçura⁷ ya karîb Tûrla kenârında karşılayub / bir tarafın Tâtâr askeri ve bir tarafın Bender askeriyle İsvec kralı ve bir tarafın asker-i İslâm ihâta edüb / gerüden zahîresi dahi munkatî' ve Bîrûd tarafına suya tarîk bulamadıkda ağaçlar kabuğın ekl Şeremet / Oğlu⁸ nâm vekîlin boğazına sakarsa takub el-amân diyerek ricâmend oldukda Azâk (= Azov) kal'asın / taraf-ı devlete teslim ve Tâygân (= Taganrog) kal'asın hedm etmek şartıyla sulh ve Hôtîne 16 sâ'at / bu'dı olan Lâdova⁹ nâm ma-

6 Şorîka = Soroki. Auch im hier nicht wiedergegebenen Textteil genannt; vgl. die Übersetzungen von Schlehta und Guboglu.

7 Çuçâra = Tutora südöstlich von Iaşi / Jassy am Prut. Von Schlehta nicht erkannt; vgl. seine Übersetzung S. 559.

8 Der russische General Boris Şeremetev. - Hier und im folgenden kann auf die geschilderten historischen Vorgänge nicht im einzelnen eingegangen werden.

9 Lâdova = Ladava oberhalb von Mogilëv am Ostufer des Dnjestr.

halde Tûrladan Leh yakasına geçince ma'îyetine bir kaç vezîrler ta'yîn olunub /

(43r) gönderilmiştir çî-fâ'ide hınzîrin kuyruğun kat' etseler yine hınzîrdir lutf ve mürüvvet bilmez kelb-i / 'akûr olmağla ahdine durmaz Azâk kal'asın teslîm edince vâfir hîlelere sâlik olub ahirü'l-emr / ol ukde-i küşâde fırsat-yâb olub 1147 (1734/1735) seneleri hilâinde gelüb Azâğî / almışdır karra'llahu ta'âlâ ve bu İsvac vak'asından sonra Bender intihâ-ı serhadd-ı islâmîye olmağla elbette / bir vezîr oturur olmuştur ve hâlâ Bender kal'ası iki kat bir sûr-ı kebîr ve handak-ı 'amîk ile ma'mûr/bir hisâr olub taşra varoşu ve etrâfı hadâyık ve besâtîn ile pür-zîn ve Tûrla suyu / içerler bir güzel vilâyet olub Kiliye 18 ve İsmâ'île 24 sâ'at bu'dı / vardır ham-mâmât ve cevâmi'i ve sûk-ı ma'mûrî dahi vardır bundan Tûrla nehri mürûr olunub / Özü[...]

Nehr-i Tûrla Hevsîc¹⁰ kurbünden çıkub ve Sîtâtîn¹¹ ve andan 'Akûb¹² kal'ası önünden geçüb / Izvânca¹³ önüne andan Hôtîn kal'ası önünden andan Sorîka kal'ası tahtından mürûr edüb / gelüb Bender kal'ası önünden 'ubûr edüb gelüb Akkerman mukâbelesinde Bahr-ı Siyâha mansab / olur bu Tûrla Şatt ve Fırât kadar bir nehr-i kebîr olub eyyâm-ı sayfda bir kaç yerden geçidi vardır / ez-cümle Hotînden görünür Izvânca kal'asının Hotîn tarafına yar dibinde Birâhâ¹⁴ nâm karyeden / yukarıca yazlarda üzengiye çıkar mertebesinde 'ubûr mümkündür

Özî zamm-ı hemze ve sükûn-ı vâv ve kesr-i / zây-ı mu'ceme ve sükûn-ı yâ-ı tahtânîye ile 58 derece tûl ve 47 derece arzda dört / mîl kadar 'arîz Benderden 36 sâ'at mesâfede nehr-i Özî kenârında bir

10 Auch «Hûlic, Hûsic» ist möglich. Es dürfte sich um Galič / Halicz handeln; Z. Abrahamowicz hält jedoch Gus'atin / Husiatyn für wahrscheinlicher, wobei der Zbruč / Zbrucz als Oberlauf des Dnjestr missverstanden worden wäre. Die Osmanen kannten indessen Ostgalizien spätestens seit dem Feldzug von 1672.

11 «Sîtâtîn» falsch für Sinâtîn = Snjatyn / Sniatyn; der Ort liegt aber am Bug oberhalb von Černovcy / Tschernowitz.

12 'Akûb = Okopy westlich Chotin an der Mündung des Zbruč / Zbrucz in den Dnjestr, polnisch a. Okopy Swietej Trójcy (Hinweis von Z. Abrahamowicz).

13 = Žvanec / Żwaniec gegenüber von Chotin am Dnjestr.

14 =Braga, ebenfalls am Dnjestr zwischen Žvanec und Okopy.

kal'adır / önünde lîmânı yok ancak timür tutar sefînelere hatar yokdur bu nehrin 'uzûbetine hâlel gelmişdir / zirâ Karadenizin mülûhatı hudûd-ı kal'ayı mürûr eder mukâbelesinde Kılburun (= Kinburn) nâm bir palanka / ve muhâfızı vardır bu Özi kal'ası Karadenize çıkan Kazâk şaykalarına mâni' olamaz zirâ bunda/nehrin dört mîl kadar arzı vardır lakin Moskov donanmasına sedd olabilir selefde Kazâk / eşkiyâsını men'e kudret olmamağla 1090 (1679/1680) senesinde Doğanhisârı¹⁵ kurbünde / iki kal'a ihdâs olunmuşdur andan-sonra Kazâk şaykaları Karadeniz sâhiline gelemezdi giderek / keferenin galebesiyle terk olındı ve bunlardan gayrı iki kal'a ile bir lîmân dahi olub /Berezân¹⁶ lîmânı denüb gemiyle geçilir ve Öziden yukarı Bûğ nâm su ki Öziye mülâkî olub / Aksu derler Moskov vilâyetinden gelirler bu Doğanlar¹⁷ semtinde Kardeşim Ormanı olub anda /

(43v) Püt-kâlî Kazâkları¹⁸ sâkin olub mukaddemâ Kırım Hanlarına tâbi' olub Özi ve Bender ve Akkerman / ve Kilî ahâlîsinin ter oğlanı nâmında ırgadları anlar olub herkes istihdâm ederken ba'zıları birer tarikle İstanbul ve Mısır bâzergânlarına esir olmak üzere fûrûht etmeğe mu'tâd olduklarında / Kazâk hatmânları Kırım Hanlarına ve gerek ol tarafda serasker bulunan vüzerâyâ teşekkî etdiler kimse / isgâ etmedi bu Kazâk tâ'ifesi mezkûr ormanda mütemekkin olub 12000 şîşhâne i'mâl / eder şedîd cengci kefereler aralarında avrat yok cümlesi cüvânâmerd Moskovla diyârında / bir cürüm eden bunlara kaçub gelir ve devlet tarafına mutî' olmağla hâzır ve bâd-ı havâ bir asker iken 1135 (1722/1723)/sene hilâlinde Mengli Giray Kırım Hanı bulunub etrâf-ı kasabât ve iskelelerde / 500000 kadar Kazâk fûrûht olundığına incenüb teşekkî eylediler kimse isgâ eylemeyüb bu hilâlde / Moskov keferesi dahi fırsat bulub aslından 'uduvv-ı cânî olmağla Kazâğın kendü tarafı-

15 Zwei Burgen (Tjaginka und Berislav) nordöstlich von Cherson nahe dem Nordufer des Dnjepr; vgl. die Übersetzung von M. Guboglu, S. 156, Anm. 106.

16 = Berezan, heute Insel an der Schwarzmeerküste westlich Özi / Oçakov.

17 S. Anm. 16.

18 Teil der Zaporoger Kosaken; s.u.a. A.N. Gurat: IV-XVIII. Yüzyllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri. Ankara 1972. S. 248 und 264.

na / verilmesin iltimâs eyledikde kâfirin hilesi fehmi etmeyüb Kazâk amân demesine kimesne / merhamet etmeyüb on iki binden ziyâde hâzır cengci Moskova verdiler böyle böyle asker Moskov yedine / girdüğü gibi Karadenizi kendüye müsahhar etmek sevdâsiyle gelüb Azâk kal'asın aldı dahi / sonra gelüb 1149 (1736/1737) senesinde Kırım üzerine gelüb Or (= Perekop) kal'asın alub ahâlîsin / Moskova götürüb vâfir gezdirdikden-sonra salıyordu bu def'a devlete 'aks eyledikde Topal Osmân / Paşa damadı Mehmed Paşayı serasker gönderüb nehr-i Tûnanın karşı İsâkçı mukâbelesi Kartalda (= Orlovka) / 60000 güzide asker ile oturdu izin vermediler sancağ-ı şerîf ile Silihdâr / Seyyid Mehmed Paşa İsâkçıya varub otururken Yahyâ Paşa Özî kal'ası muhafızı bulunub / Moskov keferesi Aksuyu Özî tarafına geçdi üzerimize geliyor mı deyü feryâd etdikçe Hâlısa Osmân / Kethudâ vezîr kethudâsı bulunub aslı yokdur bir âlây vâhî sözdür deyü kâğıdlarına i'tibâr etmeyüb / kâfir gelüb Özî kal'asın muhâsara ve cebehânesine dahi âteş düşmekle kal'ayı atub hâkla yeksân / ve bakîyesin esîr ve yağma edüb 'uryân ve çıplak sürüb götürüb donanmasıyle ma'an kal'aya muhafızlar / ta'yîn eyledi câmi'ü'l-hurûf dahi Kartalda sancağ-ı şerîf ile ma'an buldukda süvârîden başka / yalnız 200000 yeniçeri askerî var idi ne fâ'ide imdâd etmediler bu esnâda Mengli Giray Hanı / Rodostan Kartala götürüb hanlık verdiler ki varub Özî kal'asın ala kasıma on beş /

(44r) gün var iken Benderden Genc Alî Paşayı serasker edüb gönderdiler varub kal'ayı muhâsara / eylediler eyyâm-ı şitâda ta'kîb edüb Han Özî suyun bildirüb (sic) Kırım tarafına gidüb / asker dahi ba'z-ı mühimmâtı bırağub firâr etdiler bu esnâda berf ve bârânın hücumundan mecrûhlar / helâk olub orduy-ı hümâyûn dahi Âsitâne tarafına 'avdet eyledikten Moskov keferesi Özî / kal'asın temelinden lağım ile atub yere berâber edüb gitdikden-sonra devlet-i 'aliye tarafından varub / müceddeden binâ etmişlerdir ve bu Özî kal'asının içecek suları bir sâ'at mesâfe kuyulardan / gelüb kurbünde olan nehir tuzludur lakin arâzisi münbit ve havâsı hûb bir kazây-ı dil-nişîn / olub sahrâsında koyun ve sığır ve hergele ifrât üzere olub çobanı bir kilesine yüz kile / verir bunun beyâbânında yaban koyunu ve yaban hergelesi ve yaban âdemi olur Moskov istilâsından / mukaddem ahâlîsi gâyet ganîler olub aralarında muh-

tâcından bir kimse kalmayub fıskâ i'tiyâd / etmişler idi Allahu ta'âlâ kâfir ile kendülerin te'dîb eyledi bu Özîden Kırım tarafına / tonbazlar ile Kılburun tarafına 'ubûr olunub Or kal'asına 36 sâ'at mesâfe / sahrây-ı heyhât olub müsâfirîn iki ve üç gece bu kazâda yaturlar

Or zamm-ı hemze ve sükûn-ı / vâv ve râ-ı mühmele 63 derece tûl ve 49 derece arzda Kırım adasına dühûl / edecek mahallde sağ tarafda Karadeniz ve sol tarafda Özî Denizi gelüb iki deryâ muttasıl / olmağa bir buçuk mîl kadarı berri olub bir 'amîk handak bir yüksek cebel beyninde (?) yedi zirâ' / 'umkî ve yirmi zirâ' arzı olub sâhil tarafında taşdan bir kal'a ve kasabası vardır suları / kuyulardan içüb bağ ve bostânı ma'dûm cezîre gibi yerdir lakin havâsı hoş ve şitâsı / mülâyim odun olmamağla tezek yakarlar bunu dahi Moskov alub lağım ile atub devlet tarafından / tekrâr binâ olunmuşdur Kırım cezîresinin bâbı bir sedd-i şedîd kal'adır keşki i'tibâr olunub / bir mükemmel ve metîn hisâr olydı

Cezîre-i Kırım 700 mîl devir ile müsellesü's-sekl bir cezîre / olub taraf-ı şimâlinde ancak Or kapısı ta'bîr eyledikleri mevzi'de bir buçuk mîl berre muttasıldır / cezîre-i mezbûre tâ'ife-i Tâtâra avtân-ı pâ-yı taht ve kürsî-i memleketleri Bağçesaray olub hanları / anda oturur bu cezîrede olan kasabât ve kurâ hanlar zabtında olub ancak Kefe (= Feodosija) ile Kal'a-ı Cedîde¹⁹ / birer paşa muhâfız olurlar

Kefe feth-i kâf ve fâ ve hâ zamîri ile 65 derece tûl ve 47 / (44v) derece arzda bir şehri ma'mûr ve kal'a-ı hasîne olub İstanbuldan 464 buçuk / mîl yerdir Kırım cezîresinin âb-rûy bir şehri dil-ârâdır mukaddemâ Ceneviz hükmünde iken Ebû'l-Feth Gâzî / Sultân Mehmed Han tarafından Gedik Paşa donanma ile varub Kefe ve Azâk ve Menkûb²⁰ kal'aların / feth eylemişdir kal'a-ı mezbûrede Hâci Giray Han evlâdından Mengli Giray Hana musâdif olub / anı dahi esîr edüb Sultân Mehmede gönderdi Pâdişâh-ı mağfûr dahi Han-ı müşârünilehi bir kaç / gün habs etdikden-sonra âzâd eylediği esnâda Mîrzâ Beğ devlet-i 'aliye tarafına arz-ı-hâl gönderüb / hanlık ümûrî mu'attal kalduğın ihbâr ve cezîre-i Kırım Pâ-

19 Yeniçal'e / Enikale / Krym östlich Kerč'.

20 20 km südlich von Bahçesaray / Bachčisaraj.

dişâhın ve Mengli Giray taraf-ı şehinşâhîden / vekâleten Han olmağı i'lâm etmekle Pâdişâh dahi rızâ gösterüb kendüye tabl ve 'alem ihsân ve Kırımı / bir mikdâr asker göndermiştir Mîrzâ Beğ dahi Hanı istikhâl ve ta'zîm ile Bağçesaray serîrine / iclâs eyledi ve hâlâ Kefede Âl-i Osmân tarafından hâkim olub Tâtâr kalîl ve kefere vâfirdir ki esîr / olanı satub alub Leh ve Moskov tarafına gönderirler bu Kefe kal'asında 12 Rum kilisesi / 32 Ermeni kilisesi vardır ve hîn-i fetihde 6000 hane ve 30000 esîr olub / istihdâm ederlerdi bu günlerde dahi ma'mûr olub cevâmi' ve hammâmât ve asvâk-ı 'âmire ve hanlar / olub mercî-i tüccâr bir belde olub İstanbul ve Tırabzondan katı çok bâzergân gelüb giderler / ve bunda vâfir dekâkin ve hammâm Haremeyn vakfıdır müftî ve kâzî ve 'ulemâsı bulunur

Bağçesaray / 64 derece tûl ve 48 derece arzda kürsî-i memleket-i Kırım bir belde-i ma'mûre olub / âb u havâsı latîf ortasından bir su cereyân eder hadâyık ve besâtîn ile müzeyyen bir şehir / olub Kırım Hanlarının tahtgâhıdır 1150 (1737/1738) seneleri hilâlinde Kaplan Giray Han / iken Moskov keferesi 'azîm tabur-ı menhûsiyle Or kapusın alub hedm edüb andan Bağçesaraya / gelüb Han sarayın ve şehir ve cevâmi' ve sâ'ir sevârîn (? surları?) bi'l-küllîye ihrâk bi'n-nâr ve etrâf kurâların / yağma ve esîr edüb birağub gitdikden-sonra devlet-i 'aliye tarafından mühimmât-ı binâ ve mi'mâr ve nakkâş / gönderilüb müceddeden han sarayın yaptırmışlardır bu şehir kurbünde Cühûd-kal'ası²¹ nâmında bir yüksek / yerde bir metîn kal'a ve Yahudiler²² sâkin olurlar Ak-Mescid (= Simferopol') Kalgay Sultân tahtgâhı bir kasabadır 150 kadar evi vardır Bağçesaray kurbünde Elmasarayı²³ nâm karye gibi mahalde bir Frenk kilisesi / ve 50 kadar evi vardır Gozlövi (= Evpatoriya) Kırım cezîresi kasabalarından bir ma'mûr kasaba ve derbend olub /

(45r) bir latîf lîmânı vardır bunun kurbünde bir kasaba dahi olub andâ tuz çıkar Avlita (= Sevastopol') nâm lîmânı/vardır Balıklova (= Balaklava) bu kasabanın bir amîk ve güzel lîmânı

21 = Çıftkal'e / Čufutkale östlich von Bahçesaray.

22 Richtiger : die Karaim.

23 = «Alma-Sarai», eine alte Burg der Chane an der Alma 10 Werst von Bahçesaray. F. Remy : Die Krim in ethnographischer, landschaftlicher und hygienischer Beziehung (Odessa/Leipzig 1872) S. 108.

olub bir dürlü fırtınadan havf / olmaz ve derûn-ı kal'ada 150 evi vardır bundan Kefeye varınca taşlıktır

Kerş (= Kerç') / feth-i kâf ve sükûn-ı râ-ı mühmele ve şinin imâlesiyle 67 derece tûl ve 48 / derece arzda Kefenin şimâlinde fem-i bahr-ı Azâk kenârında vâkı' palankadır

Tamâm (= Taman') feth-i tâ-ı mühmele ve mîm-i / memdüde ve nûn ile 67 derece tûl ve 48 derece arzda Kerş mukâbelesi Anadolu / Nogây²⁴ tarafında bir cezîre-i sagîr[e] ve ma'mûre olub merci'-i bâzergânân bir kasaba ve kal'adır muhâfız / askeri tâ'ifesi olub cevâmi' ve hammâm ve esvâk-ı 'âmiresi vardır bir mikdâr dekâkîni / Haremeyn vakfıdır Tamân yağı meşhûrdur Çerkes ve Abaza ve Ulu Nogaya giden bâzergânın / meskenleridir ve bu Tamân Kırım adasından hâricdir cezîre-i Kırırnda Tamân mukâbili Akındı Burnu²⁵ / ve Kal'a-ı Cedîd (= Jenikale) olub Gâzî Sultân Ahmed Han zamanında Çorlulu 'Alî Paşa vezâretinde binâ / olunmuşdur mahsûs-ı muhâfaza bir paşa oturur ve Cezîre-i Kırırnda [A]rabât²⁶ nâm bir kal'a-ı sagîr[e] olub / Azâk tarafından mûmtedd olan denizin kenârında vâkı' olmuşdur ki su çekildikde Kazâk / keferesi Kırım karyelerine kasd-ı mazarrat etmesün deyü binâ olunmuş Kırırna Moskov keferesi müstevlî oldukda / bu Rabât kurbünde olan geçidden keferge geçüb Kırım köylerinden vâfir esir almışlardır kal'a-ı Menkûb²⁷ / Kırırn adasında Karasu dahî derler 60 kadar hânellü bir kal'a ve Yahudiler sâkin olurlar ekser / yerleri ormanlıktır Kârâşka²⁸ Tamândan yukaru ve boğaz nihayetinde

24 Die Strasse von Kerç' galt also geographische Grenze zwischen Europa («Rumeli») und Asien («Anadolu»).

25 Wohl das Kap von Enikale / Krym.

26 «Rabât/Ribât» = Arabat am südlichen Anfang der gleichnamigen Halbinsel auf der Ostseite der Krim.

27 S. Anm. 20. Der hier angeführte zweite Name «Karasu» kann nichts mit Karasupazarı / Belogorsk, wie Schlechta und Guboglu meinen, zu tun haben, da dieser Ort an völlig anderer Stelle (fast 50 km östlich von Simferopol') liegt.

28 «Kârâşka/Kârşaka», auch (weiter unten) «Kôşka», am Kap Taman bei П'іч / Kosenka. - Auffällig ist hier, wie auch an anderen Stellen, die fast wörtliche Übereinstimmung des vorliegenden Textes mit dem Autograph Kâtib Çelebi's (ÖNB Mixt. 389); dort heisst es (209/229r): «Kôşka Tamândan yukaru boğaz nihayetinde bahr-ı Azâk adasında bir mahalldir sâbıkan kal'ası olub Tâ-

bahr-ı Azâk ağzında bir kal'a-ı harâbedir / Kızıldaş²⁹ Tamândan üç sâ'at nehr-i Kûbân kenârında bir kal'a-ı sagîre ve mahall-ı memerrdir Tamân / kazâsına tâbi' ve pîş-i kal'a bir cisri vardır Câna.³⁰ bahr-ı Azâğa mansab olur bir nehr-i kebîr / üzerinde bir karye-i kebîr[e] olub su kenârında palankası olub Akçubuk Beği anda oturur mîr-i / mezbûr Tâtâr Han ümerâsından ve Çerkes tâ'ifesindedir etrâfında 300 pâre kadar Çerkes / köyleri olub anın zîr-i hükümedir karye-i mezbûre Kızıldaşdan altı menzil ve andan Azâk / 10 günlük yoldır ve nehr-i mezbûrdan sal ile 'ubûr olunur bundan öte Azâğa varınca / berr-i biyâbân olub 'imâret yokdur Hırsova.³¹ Azâkdan iki merhale Çerkes tarafında bir belde-i ma'mûre / olub Timür geldikte muhâsara edüb almadıkda musâlaha tarîkiyle bir mikdâr serçe taleb eyledikde /

(45v) bunları dahi sayd edüb gönderdiler Timür dahi serçelerin ayaklarına kibrit bağlayub salıvermekle / mekânlarına vardıklarında şehri bi't-temâm ihrâk eylediler Temrük (= Temrjuk) nehr-i Kûbân ile Tamân arasında / ahşabdan binâ olunmuş bir kal'a olub ahâlisi ekser Çerkes ve Abazadır ehl-i İslâm azdır bundan / nehr-i Kûbân üç menzil ve Tamân garben iki menzildir pes Tamândan Azâğa üç tarîk olub / biri Jana yolki şâh-râhdır 16 menzildir ve biri Temrük yolki deryâ kenârında dört menzilde / varılır sular müncemid olduğu hâlde biri Eski Jana yolki tarîk-ı vasatdır 8 menzildir ve Tamândan / Kûbâna varınca ormanlıktır ve sahrâdır

mân gibi memerr idi hâlen harâbedir». Evliyâ Çelebi spricht von einem Çoçka burnu (III, 117 der Ausgabe von Z. Danişman, Istanbul 1970, was II, 115 der Ausgabe von 1314 H. entspricht an anderer Stelle dort von einem Dorf (XII, 49 bzw. VIII, 10).

29 Am Liman von Kiziltaş östlich von Taman auf der Seite des Schwarzen Meeres.

30 «Câna» oder auch (weiter unten) «Jâna» ist auf keinen Fall Dzankoj auf der nördlichen Krim, wie Guboglu meint. Nach Evliyâ Çelebi ist es vielmehr ein Gebirgsland östlich von Anapa an den Flüssen, die in den Kuban münden (Küçük Jana; XI, 265 der Ausgabe von Danişman). Mixt. 389, 209/229r: «Jâna bahr-ı Azâğa mansab olur bu nehr-i kebîr üzerinde bir büyük karyedir su kenârında palankası vardır Akçubuk Beği anda oturur...» Auf der Kartenskizze 208/228v liegt ein Ort Jânâ etwa an der Stelle von Ačuevo.

31 «Hırsova/Harşûh», Mixt. 389, 208/228v hat «Hrchrh» mit ganz ähnlicher Ortsbeschreibung. Ich konnte die Lage nicht bestimmen.

nehr-i Kûbân Çerkes vilâyetinden gelüb şarkdan garbe / cereyanla Kızıлтаş kurbünde iki şıkk olub biri Karadenize³² ve bir bölüğü Bahr-ı Azâğa dökülür ortası / bir mürtefi' ada[-ı] kebî[r]dir bu vakitlerde Azâk bedeli Aça³³ nâm bir kal'a binâ etdiler bunda olmak zann olunur / iki cânibi nehr-i mezbûr ve iki tarafını dahi deryâ ihâta edüb Tamân ve Temrük ve Kızıлтаş ve Koşkâ³⁴ / bu adanın üzerindedir halkı Kefeye tâbi'lerdir

fî zikr-i Azâk bu vilâyet Kırım iklimine muttasıl / olmağla 'akîb-i Kırırda zikr ederiz

Azâk feth-i hemze ve zây-ı mu'acceme ve elif ve kâf ile 73 / derece tûl ve 49 buçuk derece arzda nehr-i Ten (= Don) kenâr-ı şarkisinde bir düz yerde bayır ve önü / sazlık üç bölük kal'adır³⁵ her biri saray-ı 'atık kadar birer kapısı biri birine geçer kapuları ve kara tarafında / handakı ve üç kal'anın 9 kullesi vardır sâfi si-yâh sâde divar olub birine Taş/kal'a derler ki yeniçeri ağası anda oturur Sultân Bâyezîd'in anda bir câmi'i vardır ve orta / kal'ada Azâk Beği anda sâkin olur ve birine Toprakkal'a derler bir ma'mûr ve mükemmel hisâr iken / 1149 (1736/1737) senesinde Moskova verdiler Çerkes-Kerman³⁶ Azâkdan altı sâ'at Ten suyu / üzerinde bir ada olub toprakdan kal'ası vardır Moskov 1000 kadar kâfirler bekler nehr-i Ten/bir nehr-i kebîr olub şimâlden cenûba cereyânla Kazâk vilâyetinden geçüb Azâk önünde Bahr-ı Azâğa mansab / olur bunun üzerinde Kazâğın 36 palankası vardır Azâk hisârına karîb olan / Çerkes-Kerman olub hurde şaykalar ile nehr-i mezbûrde gezerler nehr-i mezbûr Çerkes-Kerman arasını / geçdikden-sonra Beştepe³⁷ nâm mahall ki Azâk ile Çerkes-Kerman arasındır iki şıkk

32 D.h. in den Liman von Kiziltaş.

33 Oder richtiger (weiter unten) Açû, = Ačuevo an der Mündung der Protoka, eines Nebenarmes des Kuban. Das Açû Deryâsı ist mit dem Azâk Deryâsı (Asowsches Meer) gleichzusetzen.

34 S. Oben Anm. 28.

35 Zeitgenössische Landkarten der Umgebung von Azâk / Azov u.a. bei İ.H. Uzunçarşılı : Osmanlı Tarihi IV, 1 (Ankara 1956) gegenüber von S. 272 und in Mixt. 389, S. 208/228v.

36 Novoçerkassk nordöstlich von Rostov, nicht Čerkassy am Dnjepr, wie Guboğlu meint.

37 Auf der Karte Mixt. 389, S. 208/228v zwischen Azâk und Çerkes-Kerman südlich des Don.

olub / çoğu Ulu Ten³⁸ semtine gider şimâle gidüb ol-dahi iki[ye] bölünüb nısfı Azâk önüne uğrayub / denize mülâkî olur ki buna Azâk suyu derler ve orta bölüğüne Kanlıca tesmiye olunur ve her biri bir ağızdan /

(46r) bahra dökilür Moskov şaykaları bu ağızdan bahra inerler sâbıkan Ulu Ten sığ olduğu yerde / Kazâklar ile tutulub Kanlıca boğazında nehir iki şıkk olduğu yerde bir kal'a binâ olunub şaykaları / geçermesler idi mustahfızâna vazife verilmeyüb hâlî kalmağla bağıteten kâfir hücum ve tahrib eylemiştir / Azâk suyu kal'a önünden mürûr edüb 30 mîl ba'id yerden bahra mansab olur / kenârlar yufka olmağla 18 mîl yerde iki tarafa Kazâklar dikilüb yemîn ve yesâr gemiler / nihâyetine vardıklarında timür bırağub müsâfirin ve tüccâr eşyâların tonbozlara koyub Azâk önüne / götürürler bu yolda gemiler gâh Çerkes yakasından Akkuyulara³⁹ varırlar ve poyrazda bahır cezr edüb / gerü çekilür ve lodosda medd edüb mâ-i bahr nehre galebe edüb pîş-i Azâğa varınca âbı / şôr olur ve kış gününde cümle nehir muncemid olub iki ay kadar Ten suyu araba ve kârbân / mürûr ve 'ubûr olunur⁴⁰

nehr-i Özi (= Dnjepr) bu nehir dahi şarkan ve garben gelerek Özi kal'asını geçüb / Karadenize dökilür ve mansab olduğu mahall Akkermana karîbdır Barrâbaş Kazâğı ve Pôtkâlî kabilesi / bu nehrin sâhilinde olub Özi suyu içerler Moskov ikliminden cârîdir Aksu (= Bug) ve Sarısu⁴¹ / kurbünde karışub sonra deryâya dökilür yu-karusunda Semârka⁴² nâmında bir kal'a-ı cedid ihdâs / olunub mürâd olan Moskov kırah Beğ ta'bîr olunurken kıral-ı Moskôv meczûb-ı nakş-ı 'âlem / olmak sevdâsıyla sabâvetinden seyâhat sibâhatla vakti geçüb memâlik-i nasârâyı geşt / ü güzâriyle tedâbîr-i bî-şümâr ve ahvâl-ı saltanatda kâr-zâr ashâbından olub tevsî'-i bilâd-

38 Nördlicher Arm der Don-Mündung; vgl. die Karte in Mixt. 389.

39 Lage nicht identifiziert.

40 Hier endet die Übersetzung von Schlehta-Wssehrde und demgemäss auch jene von Gubolu; beide werden erst an der Stelle fortgeführt, wo der hier wiedergegebene Text beendet wird (Fî zikr-i Tâtâr-ı Kırım).

41 Der Ingul (Yenigöl), der bei Nikolaev in den Bug mündet?

42 An der Samara nordöstlich von Dnepropetrovsk. In anderen Quellen, so z.B. Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa: Nusretnâme, ed. İ. Parmaksızoğlu, Band II (Istanbul 1966) 203, oder İ.H. Uzunçarşılı: Osmanlı Tarihi IV, 1, S. 76 heisst es «Şamârcık»; vgl. Târih-i Râşid III / Istanbul 1282) S. 339.

da sarf-ı / kudret ve zemân-ı karîbde ebnâ-ı cinsi mülûk-ı nasârâ beyninde ferdâniyet tahsîl eyleyüb bi'd-def'ât / Devlet-i Osmânî-yeden Azâk gibi kal'a-ı zemîni (?) istîmâna alub nizâm ve metâ-netinde sa'y-i belîğ / eyledikten-sonra kanâ'at eylemeyüb nehr-i Ten deryâya mülâsık olduğı 71 derece tûl ve 49 / derece arz mahal-linde Taygân (= Taganrog) nâmında bir kal'a-ı zemîn inşâd ve ihdâs ve Ten suyıyla mühimmât / ve kerestesini tırânsalarıyla⁴³ mevzi'-i mezbûreye (sic) nakl ile Azâk kal'asının kemâ hüve hak-kuhü istihkâmını / verdikten fazla leb-i deryâda lîmânını hanîk (?) ile havz-ı kebîr misillü kapulu bir lîmân-ı 'azîm ve deryâya / mut-tasıl gâhîce rûzgâr kible ve lodos ve garb ile deryâ Ten suyına doğ-ru altı yedi sâ'at / mesâfe nehri telh ve şor olub meşrûbâtına 'usret ve mâ-ı lezîz husûsunda zahmet çekilür mülâhazasıyla / mahfûz-ı sanduk misillü mâ-ı 'azîb için bir hazîne-i cesîme peydâ edüb Ten suyundan leb-rîz ve kapusını

(46v) bend edüb evkât-i sâ'irede nehirden mezbûr rûzgârlar esüb suları telh ve şor eyledikte çengeli / su lîmânından tatlu le-zîz su içüb yanında mükemmel tersânesi dahi lâzîme-i sefâyni için kârgîr mahzenleri / deryâ içinde Kızkulesi mânendi lîmânına gi-rilecek mahalde metîn ve müstahkem kulesi olub Taygân dedikleri / kal'a leb-i deryâda ve nehr-i Ten boğazında vâkı' olmağla dıvarı-nın temelleri Âdem vücûdı ve kulı mertebesi / hadîd-i hâmmdan dökme timürlerden kafes temel vaz' edüb gûyîyâ Moskova vilâyeti-nin Karadeniz cânîbine / iskelesi ve kalyonlarının Kostantınıye cânîbine memerr ve ma'beri olmak mülâhazasıyla bünyân-ı mersûs kal'a bünyâd / edüb tûlen altı sâ'atden mütecâviz ve arzan on sâ'at mesâfeden handak harf etdirüb hîn-i muzâyakada hayvânâtdan sığır ve koyun ve devâbb ve mevâşîlerine mer'î edüb beher sâ'at tamamında / birer kulle peydâ edüb beşer altışar timür tob ile mu-vâzabe-i tarîki ile yiğirmişer âdem soltât⁴⁴ koyub bu güne / bir hısn-ı metîn ihdâ' ve inşâd edüb memâlik-i islâmîyede ve küffâr-da Taygân misillü kal'a-ı metîn olmamak / vechi üzere görülüb ve harâbından sonra rivâyet olunur ki itmâmına gelince kiral-ı Mos-kova bu kal'anın / altında yalnız 40000 Kazâk tâ'ifesi neccâr ve bennâsından ve mühimmât götüren tırânsacılardan / balta ile ba-

43 «Nakliye mavnası», nach Auskunft von M. Eren.

44 «Şoltât, şoltât» = Soldat.

şını bedeninden cüdâ eylediği mervîdir Azâk kal'asını iç il koyub mahsûs-ı kıral / için saray-ı 'âlî ihdâs edüb tahtgâh nâmını vaz' eylemiş iken Taygân kal'asına sarf-ı kudret / eyleyüb nehr-i Ten deryây-ı mâlha mülâsık olduğu mahalde ol misillü kal'a-ı metîn inşâdı mücerred Karadenize / mâlik olub ve kalyonların yapırmak ve ba'zı gemilerini tersânesinde hâzırlayub ve deryâsının / incimâdı hâlinde karaya çeküb yaptırdığı sefâyin kerestelerin kermanlardan yukarı memâlik-i Moskovada / sebbâh olduğundan keresteye müte'allik lüzûmı olan ağaçları yukarıdan nehr-i Ten ile götürüb / Azâk kal'ası içerüde ancak balık mahsûli için kalub cem'-i tedârîki ve sefâyini Taygânda mevcûd / bulunduğu hâlde istediği vakitte Karadeniz ve sevâhil-i Kûmûk ve Gürcî ve Abaza memleketlerini kendüye / itâ'at ve musâlaha eylediği hâlde kalyonlarını İstanbul diyârından Balyozı ma'rifetiyle ticâret/etdirmek niyetiyle tedricî kalyonlarını Bahr-ı Sefîd taraflarına gönderüb sâ'ir mülûk-i nasârâ İfrânca / ve İspânya ve İngiltere ve Felemenk ve Ceneviz ve Venedik ve sâ'ir kalyon ashâbı mülûk-i sâ'ireye ticâret / nâmiyla müşâbeheten eylemeği cezm ü tazmîm ve tугyân şanını memâlik-i Moskova gelen metâ' ve mühimmât gümrüğüne ve Çerkes/ve Abaza ve Gürcî ve Karadeniz sevâhillerini mekr ve hadî'a ile te'lîf ve mülûk-i nasârâ beyninde teferrüd edüb

(47r) tedbîr-i mülk ve saltanat husûsunda fâ'iku'l-ekrân bir kıral-ı memdûh-u'l-atvâr olduğunu her kes insâf / ve i'tirâf eyledikte imparâtör nâmiyla kâğıdlar yazub husûsan İsvec kıralını kaçırub Devlet-i Osmâniyeye / gelüb istîmân eylediği vakitlerde fırsatı ganîmet anlayub İsvec hükûmetinden mümtâz ve müsellemler olan / Rîga (= Riga) ve emsâli kılâ' ve husunı temellük eyleyüb dış deniz ve muhît taşrasından ticâret ederim za'miyle / sâ'ir sefâyin sâhibi mülûklerin birisi ben olurum diye hâb ve râhatı kendüye ve askerine vermeyüb / gece ve gündüz tevsi'-i bilâd hâhişiyle Karadenize dahi mâlik olurum ümniyesiyle cüz'î behâne ile / bi'z-zât kendüsi cünûd-ı bî-şümâr sefer-i mev'ûdiyle Rumili cânbinde Bogdân hudûdunda Çuçûra («Çerçere»⁴⁵) / kurbünde nehr-i Bırûd kenârında Sultân Osmân merhûmun metrisleri olub mu'attal kalan mahalle gelüb / Boğdân voyvodası Kantemür Oğlu⁴⁶ ki 'alem-i musiki ve tanbur

45 S. oben Anm. 7.

46 Dimitri Kantemir (1673-1723), Sohn des Konstantin K.

fenninde 'adîmü'n-nazîr şehri şürb / bir kâfir olub küffâr tarafına zehâyir-i vâfire verüb müccerred ol tarafa gelmesine 'illet-i müstakille olmağla / devlet-i 'alîye tarafından mu'âheze olmak havfından küffâra firâr ile ilticâ ve kiral-ı bed-fa'âl dahi / kendüyi kabul edüb nice zamân Moskov kiralının himâyesinde mahmî ve memâlikinden birine hâkim nasb / eyleyüb mürûr-ı eyyâm ile mürd olub yerine bi'se'l-bedel bir oğlu kalub 1152 (1739/1740) / senesinde tabur-ı Moskov ile bile Yaşa gelüb mülk-i mevrûs da'vâsın etmişdi ba'dehü / tevfik-ı Hudây-ı bî-çünla küffâr askerine inhizâm-ı küllî iktizâ edüb İbrâ'îl (= Brâila) kal'asını birağub / ve kendüsi gürûh-ı osmâniyâna esîr olacak mertebe mahsûr ağaçların kabuklarını tenâvül mertebesi muzâyaka-ı / küllî gelüb devlet-i 'alîyeden istîmân Şeremetoğlunu ve defterdârı makâmında hemîn iki / kâfiri vezîr-i 'a'zam Balta[cı] Mehemed Paşa rehn alıkoyub kiral-ı bed-fa'âl ve asker-i sakar-makarr ve tob / ve cebehânesiyle memleketine 'azîmete müsâ'ade ve bu sulh mukâbelesinde Azâk kal'asını ehl-i İslâma teslim / ve Taygânı ve Özî boyunda Samârka ve Nusretkerman⁴⁷ kal'alarını hedm edüb fimâ ba'd sulh ve salâha / tâlib ve râğb olub fî'l-hakîka Azâğî teslim ve zikr olunan kal'aların hedmini mahsûs / tarafından ve devlet-i 'alîye cânibinden müstakill mübâşirler ta'yîn eyleyüb kiral ve avratı ki mahall-i / ma'rekede mevcûde idi ve askeri ile Hôtîn toprağında nehr-i Tûrla kenârında Lâdova⁴⁸ nâm ma'berden / geçüb Lehden kendü vilâyetine giderken tob ve kurşun ve ba'z-ı edevât-ı cebehânesin zîr-i / zemîne pinhân etmiş el-yevm Hôtîn re'âyâsı bulub cebehânesine teslim ederler kiral-ı menhûs /

(47v) Lâdôva iskelesine geldikde bu tarîkden beni götürüb başıma böyle hâllere sebep oldıgız deyü ricâlinin / başlarını balta ile kendüsi kat' eylemişdir ki el-yevm ol-mahalde üstühvânâ mevcûddur ve ol yerde / bir dağ yek-pâre kudretü'llâh ile tob güllesidir öyle müdevver ve güzeldir ki insân hayrân olur / lakin tobda zarb-ı baruta mütahammil olmayub paralanur yoksa bir kaç devlete kifâyet edecek gülle / çıkar beyaz kirec gibi toprağın arasında gül-

47 Es wird im Vertrag von 1709/1121, Art. 2 genant; Mu'âhedât Mecmû'ası III (Istanbul 1297) 212. Es liegt am unteren Dnjepr, doch habe ich die exakte Lage noch nicht identifizieren können.

48 S. oben Anm. 9.

leler karpuz dânesi gibi sagîr ve kebîr dünyâya vefâ eder / Hôtîn-
den mübâşir ile gelüb çıkarub topa koyub atdılar paralandı hâsılı
Moskov taburu / müjdesiyle vezîr kethudâsı Osmân Kethudâ ri-
kâb-ı Sultân Ahmed Hana gönderilüb İsvec kralı / Benderde mü-
sâferet tarîki ile bulunub Kırım Hanı Selîm Girayoğlu Devlet Giray
Han mevcûd / asâkir-i osmânîyân olduklarında Baltacı Mehemed
Paşa vezîr-i 'a'zam ve Gürcî Yûsuf Paşa vezâret ile / Yeniçeri
ağası bulunub vezîr-i 'a'zam ittibâ'ıyla ve bulunan vüzerây-ı 'ızâm
ve umûmen vükelây-ı devlet ile / müşâvere ve istihsân ve pesen-
dideleriyle sulh-ı (? «sulc») küffâra-ı'tibâr eylediler lakin kral-ı
İsvec ve Kırım Hanı / Devlet-Giray bir dürlü bu mâddeye ta'cîl
olunmayub Moskov kralını tahte'l-kahir şimdiki hâlde pâdişâha /
esîr fi-mâ ba'd me'mûl mertebe tadrîci mutâlebât ve mu'âheze it-
mâmında halâs ve necâtını telmîh eylediklerinde / Han-ı müşârün
ileyh ve İsvec kralına rûy-i dil göstermeyüb gûiyâ cânlarına min-
net bilüb Osmân Kethudâyı / ta'cîlen müjdesiyle gitmiş bulundu
bu ahvâlden Han hazretleri husûsan kral-ı İsvecin tengnây-ı /
ızdırâb hâtır oldukları gâyat-ı devletin vekîl-i mutlakı siz olub Han
hazretlerinin / ve kralın musâlahada 'alâkaları olmadığını ashâb-ı
müdâhene sımâh-ı sadr-ı 'âlîye ilkâ ol-dahi sade-/dil ve 'âkıbet-
endiş olamayub Osmân Kethudâ derdmendi bu tarikle sadr-ı vezâ-
ret benimdir / hûlyâsına düşüb 'ale cenâhi'l-isti'câl rikâb-ı hümâ-
yûna gelüb ifşây-ı serîret-i mâ-cerâ / eyledikten-sonra halife-i rûy-ı
zemîn Sultân Ahmed Han bin Sultân Mehemed Han dahi bu bâbda
nüdemâ ve kurenâsıyla / keyfiyet ve kemiyete zâhiren ve bâtınan
tecessüs ve Baltacı Mehemed Paşa gall u gıssdan 'ârî tab'-ı selîm
sâhibi / mütevekkil bir vezîr-i lâ-nazîr olub kendüsine ba'z-ı mek-
kâr-ı gaddârîn pâdişâha ilkâ edüb gûiyâ / Moskov kralı vezîr-i
'a'zam ve kethudâsı cânibine ba'z-ı gizlüce 'ubûdiyet eyledi dahi
ziyâde kılâ' ve bukâ' / alınurdu ve bir mikdâr senevî cizye nâmıyla
'ubûdiyeti dahi mümkün idi mücerred vermediği vezîr-i 'a'zamin /
söz dinlemeyüb ihmâl ve tekâsülü oldu hattâ İslâma götürmek dahi
hadd-ı imkânda olmuş iken /

(48r) tam'ı bu kadarca ednâ 'amel ile sulhda netice verdi di-
yerek müjde götüren Osmân Kethudâyı iğfâl-i kasdıyla / mîr-âhûr-ı
evvel eyleyüb mektûbî-i sadr-ı 'âlî Ömer Efendi ile ikisini kapu ara-
sında mahbûs iken bir cum'a / günü Baltacı Mehemed Paşayı

'avdetde Edirne sadâretinden 'azl ve mühr-i hümayûnı kapucılar kethudâsı Mehmed Ağâ / ki Mõra fethi senesi Alî Paşa vezâretinde rikâb kâ'im-makâmı rütbesini ihrâz eylemiş idi mühri / Edirne Mehmed Paşadan alub yeniçeri ağası vezîr Yûsuf Paşaya teslim eyleyüb İstanbula / geldiğinde Osmân Kethudâ ve mektûbî Ömer Efendi bâb-ı hümayûnda katl olundılar ol-vakitde Han hazretleri-ki / Devlet-Giray İstanbulda kassâb başı olub matbah emîni ve İstanbul cizyedârı iken Mõra / 'avdetinde mâlini bi'l-cümle mîriye zabt ve cümle güzeste gördiği kassâb başlık muhâsebelere 'amel / eylemeyüb silihdâr Alî Paşanın mazlûmen Kili-dü'l-Bahir kal'asında katl eylediği 'Amûcazâde vezîr-i 'a'zam / Hüseyin Paşa hazînedârı Mehmed Ağânın hõcahâmı ittisâlinde olan saray-ı dilâvizinde / müsâferetde idi Baltacı Mehmed Paşa Edirnedan Midillü cezîresine hasta ve sâhib-firâş nefy / olunub ba'dehü Limnî cezîresine islâ bugün yarın ana dahi katl havfı mütezâyid olub vezîr-i mezbûrun / kevkeb-i 'ömri cezîre-i mezbûrede üfûl («ifvâl») edüb dâr-ı 'ukbâya 'azîmeti muhakkık-ı kutb-ı müte'ahhirîn 'umdetü's-şattârîn / eş-Şeyh Mehmed el-Mısrî el-Malâtî es-Sinânî el-Halvetî hazretlerinin cenbinde dürr-i meknûn gibi defîn olmuştur⁴⁹ bu kıssa mücerred Taygân önünden cereyân eyliyen Ten suyu ki başı Moskov içinden sazlık çokrak⁵⁰ demekle / ma'rûf olan mahalden hurûc eyleyüb Otuziki-Kerman⁵¹ ve ba'de's-sulh Kal'a-ı Cedîd önüne gelüb / Çerkes-Kerman⁵² nâm baş kal'ası kotmân (= hatmanı) oturub Otuziki-Kermana hükûmet eylediği mahalldir / ol kal'aya gelince enhâr-ı müte'addide mülâsık olub kermanlarda müteferrik olub Kerman ada misillü vukû' / bulmuştur andan Azâğa ta'yîn Timürlenk dedikleri mahalden iki çatal ba'z-ı Özek ta'bîr / eyledikleri göller olub dahi aşağıda bâkî suyu Azâk yukarusundan ayrılıb Ulu Ten / kal'asının önünden cereyân edüb

49 Vgl. hierzu Osmânzâde Tâ'ib Ahmed: Hadîkatü'l-vüzerâ, Zeyl des Dilâverzâde Ömer Efendi (Istanbul 1271, Reprint Freiburg i. Br. 1969) S. 10.

50 Der Don entspringt südöstlich von Tula. Auf älteren Karten gibt es dort vom Ivan-See auch einen Abfluss Šat / Schat zur Upa, die zum Einzugsgebiet der Wolga gehört; vgl. Stieler's Handatlas, Ausgabe Gotha 1906, Bl. 46, I 15-16.

51 Nicht identifiziert.

52 S. oben Anm. 36.

bir parçası Toprakkal'a⁵³ zahrından asıl Ten Azâk kal'ası / önünden akub Taygâna varmazdan mukaddemce birbirlerine kavuşub Açu Deryâsı⁵⁴ mâlih olmağın cümlesi / dökilür Azâk üstünde Yeniçeri Kulesi ve Paşa Kulesi demekle şöhretlü iki 'aded bürc ve bârû / karşı karşıya iki 'aded kullelerin yanına gelince kamışlık ve ördeklerin hesâbı yokdur eğir dedikleri / ot sazlık misillü katı çokdur keزالik nilüfer şükûfesi gâyetde çok ve kebîr olur ve şiddet-i sermâda /

(48v) cümle suları müncemid olub ak-balık ve morina ve mersin balıkları kesret üzeredir

nehr-i Kûbân/bu dahi nehr-i 'azîm olub Çerkes ve Kûmûk ve Dağistan dağlarından zuhûr edüb bir kaç mahallerde / münfasıl ve müteferrik olub cûş ü hurûşda min külli'l-vücûh havâlisini gark ve seyrâb eder Temrük / ve Kızıldaş kal'alarına doğru bir şıkkı gelüb bah-ı mâliha dökilür şıkk-ı 'a'zamı Nogayllu tâ'ifesi mütemekkin / oldukları sevâhilden garben cereyânla Açu kal'asında deryâyâ karışur gâyetde lezîz ve latîf sudır / bu nehrin dahi hevir gibi mecma'ı çokdur morina ve mersin balıkları çıkub ma'âşları bununladır bu nehr-i / Kûbân Ten suyundan az değildir iki sular dahi 'azîm ve mühîb nehîrler olub bâkî ve lodos ve kible / esdikde nîtaş (?) dedikleri kumsal ve her yeni ekseriyâ tonbaz dahi oturur iskandil ile giderler / deryâ tarafı hurûşa gelüb Kûbân başına doğru deryâ mütezâyid olub bi'l-küllîye suları telh ve şor eder / ve kal'a-ı Acû^{54a} su içinde kalur ba'z-ı rivâyetde ahter ve bahter kal'asına varınca suyun ta'mı mütegayyir olduğın / nakl ederler bunda ak-balık ve sevrek balığı vâfirdir bu suyun Kızıldaş ve Temrük cânibinde / havyar ve balığı dahi elezz ve lezîzdir ve nehr-i Kûbân parça parça evrekleri⁵⁵ bahâr vaktinde tuğyânı zamânında / kamış-

53 Die westlichste der drei Burgen, aus denen Azâk bestand; vgl. die Beschreibung auf Bl. 45v.

54 = Asowsches Meer; s.a. oben Anm. 33.

54a Vgl. dazu Nejat GÖYÜNÇ, «The procurement of labor and materials in the Ottoman Empire», *Économie et Sociétés dans l'Empire Ottoman*, (ed. J.L. Bacqué-Grammont, P. Dumont), Paris 1983, S. 329-331.

55 Im Text ausdrücklich «evrek» vokalisiert; gemeint ist wohl örek(e) «Erhebung, Fels».

lık içinde Deryây-ı Muhît gibi birer ikişer sâ'at mümtedd olub Sôğucak⁵⁶ dedikleri mahallin / kurbünde Karadenize mülhak olur

nehr-i İtil (= Wolga) dahi Rûs memleketinden Moskov tahtı önünden⁵⁷ akub şimâlî / arâzî-i harâbeden gelür bu ki mânend-i nehr-i Rûmilinde bulunmamak üzere hikâye ederler Balât nâm kasabaya / yakın uğrayub ana Bulgar zemîn⁵⁸ derler ba'dehü Mâkih⁵⁹ diyârından geçüb Hamer⁶⁰ nâm karyeden şarkan / ve garben cereyânla Sarây⁶¹ nâm dârü'l-mülke dehûl eder nakl ederler ki Bahr-ı Hazere («Hazeze») karîb mahallde müteferrik olub / binden ziyâde enhâr-ı 'adîde olub Bahr-ı Hazere («Hazeze») dökilür bu nehri mürd olan meczûb kiral / kemâl-i himmetinden tedbîr-i mülk-i saltanat husûsunda 'adîmü'n-nazîr bir kiral olub Azâğı yed-i İslâm-dan / alub Taygânı yapub nizâm-ı kılâ'ı itmâmından-sonra İtil suyunı Ten ile Azâkdan Taygâna icrâ ederim / kalyonumu istediğim mahallden Karadenizden intifâ' ederim mülâhazasıyla bir ikiyüz bin beldârı hafr-ı / handaka ta'yîn ve 15 sâ'at kadar handakı nehr-i Ten tarafına cüz'î karîb mahalle erişdikde esnây-ı / hafirde tarîk-ı handakda bir sahire-i sammây-ı mus'abe bedîdâr olub haceri mezkûrun tarîk-ı hafirden izâlesi / hadd-ı imkânda olamadığını 'ukalâsı ittifâk edüb 'ale hâlihi ferâgat ve iklim-i 'Acemden Gîlân cânîbi / ve Çerkes ve Kûmûk ve Dağistan memleketleri 'Acem vilâyetleri takrîble kendüye itâ'at etdirmeği /

(49r) derûnı mühimm edüb ümûr-ı handak mâni'-i tevsî'-i memâlik olmasını anlayub ol-vakitde terk / eylemişdir⁶² hakk budur ki bu ma'kûle 'amîku's-su'ûr bir kiral-ı sabıkda Frânca pâdişâhı

56 Wenn mit Şöğucak Novorossijsk gemeint ist, was anzunehmen ist, so ist selbst bei Überschwemmungen ein Abfluss des Kuban nach dort direkt nicht möglich.

57 Natürlich falsch.

58 Eine Erinnerung an das Gebiet der Wolgabulgaren mit der Hauptstadt Bulgar bzw. an das Chanat Kazan.

59 «Mâk», nicht identifiziert.

60 «Hmr», wohl Samara und der dortige grosse Wolgabogen, «Samûr» im Reisebericht von Ibn Fađlân, ed. A.Z.V. Togan (Leipzig 1939) S. 18, Z. 7, Übersetzung von R. Şeşen (Istanbul 1975) S. 42.

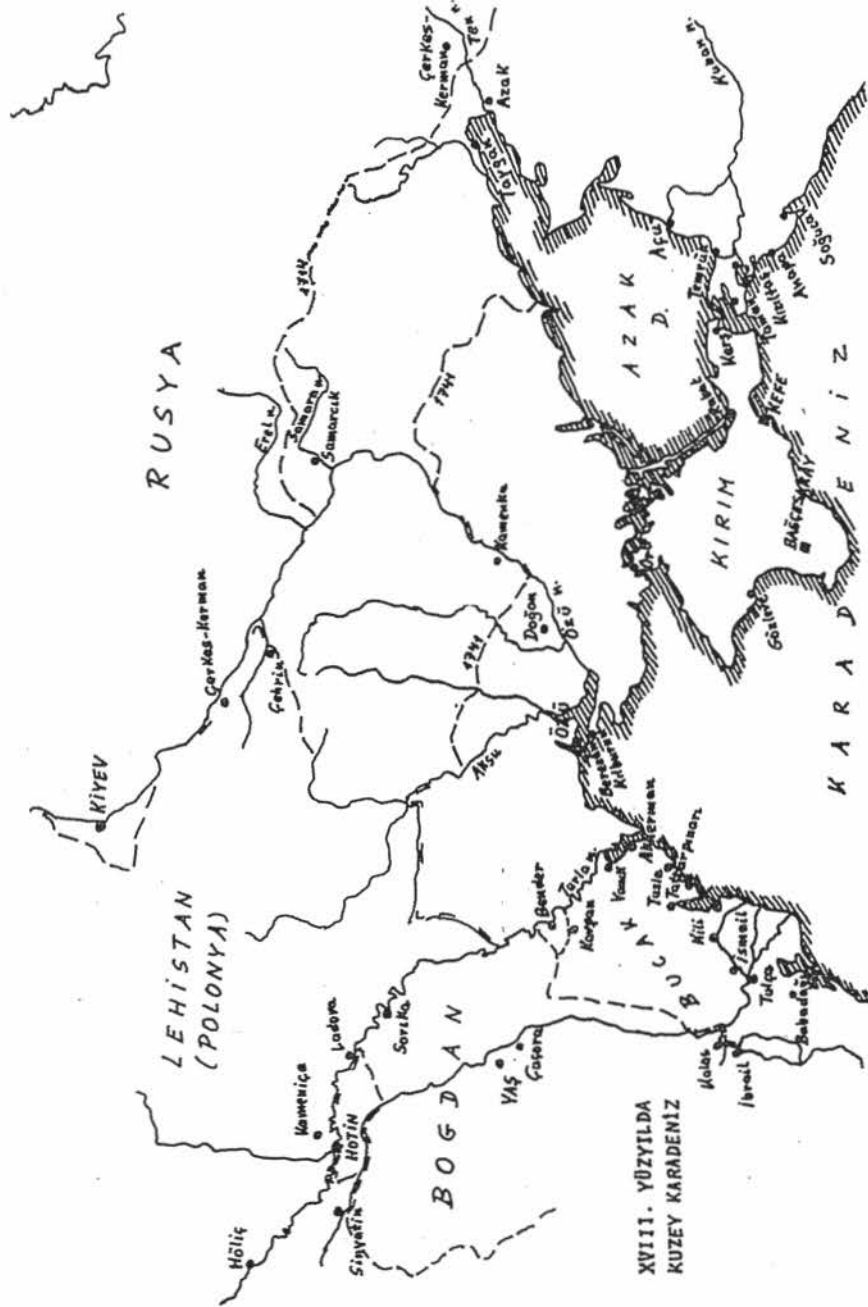
61 Heute Carev / Leninsk östlich Volgograd.

62 Von dem osmanischen Versuch, einen Kanal zwischen Don und Wolga zu bauen (1569), weiss der Autor offenbar nichts.

olub 67 / sene hikmet ile saltanat eyleyin koca kiral kadar tahsîl-i şevket ve imparatorluk da'vâ eylediği / kadar 'âkıl ve reşîd bir kiral olduğunu bundan esbak zikr eyledik⁶³ İsvec hudûdunda mürd olub 24 / sâ'atden-sonra tekrâr rûh-ı habîsi 'avdet ve bir sâ'at mütecâviz vasîyeti takrîr ve avratını kiral / nasb edüb ba'dehü mürd olmuştur eğer hayâtı mütemâdî olub 'ömri müsâ'id olydı cihân-gîrlük / da'vâsın edüb mülûk-i nasârâya tefevvuk edecek idi deyü Moskov müverrihleri yazmışlardır⁶⁴ Taygân / binâsından bu mahalle gelince kefere tarihinden tercüme olundu -

63 Dieser Teil ist weder im dem hier übersetzten Stück noch in den von Schlehta und Guboglu übersetzten Abschnitten enthalten. bei dem französischen König dürfte es sich um Ludwig XIV. handeln, der 1643 den Thron bestieg, 1651 mündig wurde und bis zu seinem Tode 1715 herrschte.

64 Bei dieser Geschichte müchte man an den Tod Peters des Grossen 1725 und die Regierung von Katharina I. (bis 1727) denken.

XVIII. YÜZYILDA
KUZEY KARADENİZ